

הוראת מגילת רות

פתיחה

מגילת רות, הנקראת מידי שנה בחג השבועות, היא מגילה מוכרת ואהובה. נלמד אותה כסיפור אופטימי של צמיחה מתוך משבר; נתמקד בחסד ובביטויים שונים שלו במגילה ובשכרם של גומלי החסדים. להוראת מגילת רות נקדיש בע"ה כ-7 שיעורים. נתבונן בפסוקים, נבין את פשט הכתובים ונשאל שאלות על הפרטים. ניעזר בפירושים, מדרשים ומאמרים כדי להעמיק את הבנתנו במגילה.

למידה מכוונת מיומנות

הגדרנו שתי מיומנויות אותן נרצה להקנות ביחידה זו: אפיון דמות תנ"כית וביסוס טענה מתוך הכתובים. במהלך הלמידה נרצה להקנות שתי מיומנויות אלו, ולתרגל אותן בהקשרים שונים. בבחינת הבגרות תשאלנה שאלות שדורשות שימוש במיומנויות, גם בדוגמאות שלא נכללו בחומרי הלמידה (בהיקף כ-20% מכלל השאלה).

1. אפיון דמות

במרכז הלמידה יעמדו דמויותיהן של נעמי, רות ובעז. נכיר את הדמויות מתוך הפסוקים המדרש והפרשנות, נלמד על המעשים והמידות שלהן ועל הערכים המניעים אותן. למידה זו היא הבסיס ליכולת שלנו ללמוד מהן וללכת בדרכן. אפיון הדמויות היא מיומנות מרכזית ביחידת לימוד זו. הכלים להיכרות עם הדמויות רבים, מתוכם נקנה ביחידה זו שניים

- שמות וכינויים
- מילה מנחה.

2. ביסוס טענה מתוך הכתובים

דרשנים, פרשנים וכותבים מאוחרים מבחינים בפרטי הפסוקים ובשאלות העולות מהם, ומתוך כך מרחיבים ומעמיקים את הבנת הכתובים. בלמידה נרצה שהתלמידים ידעו לעשות את התהליך ההפוך: לפגוש ציטוט מתוך פירוש, מדרש או מאמר, להבין אותו ולדעת להביא ראיות התומכות אותו מתוך הכתובים (ולחילופין - להקשות ולשאל). חשיבותה של מיומנות זו היא בכך שהיא מחזירה אותנו אל פסוקי התנ"ך ומחייבת קריאה מדויקת ושימת לב לפרטים. המיומנות תבוא לידי ביטוי באופי השאלות שנשאל בשיעור ובמבחנים: נבקש לאתר פרטים, לבסס ולצטט, למצוא ראיות לדברי פרשן, לאפיין דמות מתוך פרטים שונים המופיעים בפסוקים.

מה בין שימוש במיומנות לבין הקנייתה?

כדי שהתלמידים יכירו כלי וידעו לעשות בו שימוש עלינו להקנות אותו באופן מסודר

- הקניה - ראשית, להציג את הכלי, להסביר ולהדגים. לתת שם לכלי.
- תרגול - בהמשך הלמידה לתרגל את השימוש בכלי, כדאי באופן מדורג: בכל תרגול להציג הנחיה מורכבת יותר.
- הערכה - במבחנים - לבקש להשתמש בכלי גם באופן עצמאי, לא רק מתוך הדוגמאות שנידונו בכיתה.

שנזכה ללמוד וללמד.

פרק א (שני שיעורים)

מפת הלמידה :

פסוקים א-ו	איתור מידע בפסוקים רקע : האיסור לשאת עמוני ומואבי
פסוקים ז-יח	הקניה : אפיון דמות חלוקת הפסוקים לשלושה טיעונים ושלוש תגובות תרגול המיומנות : דמותה של נעמי, דמותה של רות
פסוקים יט-כב	אפיון דמותה של נעמי מתוך תגובתה לנשות העיר
מבט כללי	כלים נוספים להיכרות עם הדמויות : מדרשי שם, מילה מנחה
סיכום	- מה למדנו? - מה למדנו לעשות? הקשר אישי והקשר רחב- רשות.

מפת הצבעים :

הקשר אישי והקשר רחב	הצעת הוראה	מיומנות- הקניה	פרשנות מלווה	רקע- מצוות התורה
------------------------	------------	----------------	--------------	---------------------

פתיחה

פרק א יחולק בלימוד שלנו לשלושה חלקים

א-ו הרקע לסיפור

ז-יח שיחת נעמי וכלותיה

יט -כב הגעת הנשים לבית לחם.

מגילת רות פותחת בציון התקופה בה מתרחש המאורע המתואר בה - תקופת השופטים. הפתיחה (פסוקים א-ו) מספקת את הרקע לסיפור המרכזי, ומתארת בקצרה רצף של אסונות שאירעו למשפחת אלימלך ונעמי במשך למעלה מעשר שנים : הרעב והירידה מהארץ, מותו של אלימלך ואח"כ מות בניו מחלון וכליון. הפרק מתמקד בנעמי, שעזבה את בית לחם כאם ורעיה שאינה חסרה דבר (כפי שהיא מעידה על עצמה לקראת סוף הפרק "אני מלאה הלכתי"), ועתה היא אלמנה, אם שכולה, ובנוסף - חסרת כל. בעוד הרקע מתאר בקצרה מאורעות שאירעו במשך תקופה של למעלה מעשר שנים, שאר פרקי המגילה יתארו בפירוט רב מספר התרחשויות שאירעו במשך תקופה של מספר חודשים בתקופת הקציר.

במרכז השיעור תעמוד השיחה בין נעמי לבין שתי כלותיה הנוכריות (פסוקים ז-יח). בפסוקים אלו נעמי הודתה לכלותיה על החסד שעשו עם בניה ואתה, והפצירה בהן לשוב לבית הוריהן, משום שאין להן עתיד ביהודה. הטיעונים ההגיוניים שהציגה נעמי חידדו את המחירים שבהתלוות אליה. ערפה נענתה להפצרותיה של נעמי בעוד רות התעקשה להישאר אתה.

סיומו של הפרק (פסוקים יט - כב) מתאר את הגעתן של נעמי ושל רות לבית לחם. נשות העיר, שכנותיה של נעמי לשעבר, התייחסו לשינוי שעבר על נעמי, והיא בתגובה ביקשה מהן לקרוא לה "מרה"- שם המבטא את המרירות והריקנות שהיא חשה. נקודת הייאוש והשפל הזו היא תחילתו של תהליך התמלאות, שיגיע לשיאו בחתימת המגילה.

בהוראת פרק א נתמקד בדמויותיהן של נעמי ושל רות. נעשה זאת באמצעות הקניית המיומנות "אפיון דמות".

דגשים בהוראת פרק א

מיומנויות: אפיון דמות (כלים: כינוי, מילה מנחה, מדרש שם)

מושגים: האיסור לשאת עמוני ומואבי.

מהלך

פסוקים א-ו: הפתיחה לסיפור המגילה

פסוקים אלו מציגים בפנינו מידע חשוב כרקע להבנת הסיפור המרכזי (מי הן הדמויות בסיפור, באיזו תקופה מתרחש הסיפור וכדו') והם "שער הכניסה" אל המגילה.

ננחה את התלמידים לאסוף את המידע העולה מן הפסוקים:

- התקופה
- האסון הלאומי- הרעב, והאסון המשפחתי.
- נתייחס לרצף האסונות הפוקדים את משפחת אלימלך. נבחין בייתור (המילים המיותרות לכאורה) המדגיש את החסרון שחוה נעמי: "וַיָּמָת אֱלִימֶלֶךְ אִישׁ נְעָמִי וּתְשָׂאֵר הָיָא וּשְׁנֵי בָנָיָהּ... וַיָּמָתוּ גַם שְׁנֵיהֶם מְחֻלוֹן וְכִלְיוֹן וּתְשָׂאֵר הָאִשָּׁה מִשְׁנֵי יְלָדֶיהָ וּמֵאִשָּׁה." (דברים 1:1-2)
- שמות המקומות: בית לחם ושדי מואב. (מומלץ להציג מפה).
- החלטתה של נעמי לשוב לבית לחם בעקבות המידע על תום הרעב ופקידת ה' את עמו.

איסור תורה: לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'

ברקע תיאור קורות המשפחה על התלמידים להכיר את האיסור להינשא למואב ואת משמעותו להבנת סיפור המגילה. האיסור מופיע בספר דברים: "לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה', גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד עולם" (דברים 17:15). משמעות איסור זה היא שמואבים ועמונים שהתגיירו אינם יכולים להינשא לאחד מבני ישראל. חז"ל מלמדים אותנו שהאיסור למואבי להינשא לבן או בת מעם ישראל חל רק על גברים מואבים, בעוד שאישה מואבית שהתגיירה רשאית להינשא ליהודי: "ד) לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה', בזכרים הכתוב מדבר ולא בנקבות, עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית" (ספרי דברים כי תצא רמט). [הערה: בחרנו שלא להרחיב את הלימוד ההלכתי בנושא זה ולהסתפק בהלכה כפי שהיא מופיעה בספרי. המעוניינים יכולים לעיין בנושא זה [באתר פניני הלכה](#) של הרב מלמד]

המגילה מבססת את ההיתר, אולם כפי שנראה למרות ההיתר ההלכתי, היו עדיין אנשים ביהודה שנרתעו מקשר עם אישה מואבית כפי שעולה מהיחס של אנשי בית לחם לרות וכפי שנלמד בפרק ד מסירובו של הגואל לשאת את רות. נישואיהם של מחלון וכליון לנשים מואביות¹ ומותם המוקדם במואב נטענים במשמעות נוספת לאור ההבנה שהמחלוקת ידועה להם ועומדת ברקע בחירותיהם. ההפצרה של נעמי בכלותיה להישאר במואב מובנת לאור הידיעה שהיא הניחה שנשים מואביות לא יתקבלו בברכה ולא ימצא מי שישא אותן ביהודה. היחס לרות לאורך המגילה מתבאר אף הוא לאור מוצאה המואבי.

¹ על פי רש"י (רות פרק א פסוק יב) מחלון וכליון לא גיירו את ערפיה ורות:

"נכריות היו ולא נתגיירו ועכשיו הן באות להתגייר כמו שנאמר כי אתך נשוב לעמך מעתה נהיה לעם אחד".

פסוקים ז-יח : בדרך

בלמידה של פסוקים אלו נרצה להקנות מיומנות : אפיון דמות. נבחן מה הפסוקים מלמדים אותנו על דמויותיהן של נעמי ושל רות.

אפיון דמות : הקניה

התורה ממעטת בהצגת מאפייני הדמויות באופן ישיר (דוגמאות ליוצאי דופן אלו הן "נח איש צדיק תמים הָיָה בְּדֹרְתָיו", בראשית ו ט ; "אִישׁ גִּבּוֹר חַיִּל", רות ב א ו). בדרך כלל ההיכרות עם הדמויות בתנ"ך נעשית באופן עקיף : מתוך הפעולות שלהן, הבחירות שהן בוחרות, אופן הדיבור שלהן, שמן וגם פרטים חיצוניים כגון מראה או לבוש. נוכל ללמוד על דמות גם מתוך ההתנהלות שבינה לבין דמויות אחרות : הכינויים בהם מכנים אותה, האופן בו מתייחסים אליה או מדברים עליה. (דוגמאות להיכרות עקיפה הן הרווחות בתנ"ך. כך לדוגמה ההיכרות עם אברהם אבינו פותחת בנכונות שלו להיענות לצו ה' "לך לך", וממשיכה בתיאור מעשיו ודבריו עד לשיא של פרשת העקידה ואף מעבר לכך. גם ההיכרות עם משה רבינו נעשית באמצעות מעשיו. היכרות זו פותחת בתיאור דאגתו לאחיו וממשיכה בהגנתו על בנות יתרו בשמות ב, יא-כ).

חז"ל והפרשנים השונים התבססו על המידע המופיע בפסוקים כדי להאיר בפנינו את הדמויות.

אפיון דמות- תרגול ראשון : דמותה של נעמי

בקריאה הראשונה של הפסוקים נעקוב אחרי דמותה של נעמי, שעזבה את בית לחם כאישה שאינה חסרה דבר. נעמי היא עתה אלמנה ואם שכולה, ובנוסף לכך גם נטולת פרנסה. נעמי מחליטה לשוב לבית לחם. כלותיה מצטרפות אליה ללוות אותה. כאשר היא מבינה שהן מתכוונות לשוב אתה והיא פונה אליהן בבקשה שתשובנה לבית אמן במואב. נקרא את השיחה בין נעמי לבין שתי כלותיה.

בקריאה נשים לב שהשיחה של נעמי עם כלותיה מורכבת משלושה שלבים.

ח - י פנייה ראשונה של נעמי ותגובת הכלות

יא - יד פנייה שנייה של נעמי ותגובת הכלות

טו - יח פנייה שלישית של נעמי ותגובת רות ותגובת נעמי

הצעה להוראה :

- קריאה בתפקידים. ארבעה תלמידים קוראים, כל תלמיד קורא תפקיד אחד : נעמי, רות, ערפה, קריין. בדרך זו נבחין בהפצרות החוזרות של נעמי, ונשים לב מתי רות וערפה מדברות בקול אחד ומתי הן נפרדות.
- שימוש בעט מדגיש (מרקר) : ננחה את התלמידים לסמן בצבעים את דברי נעמי, רות וערפה.

בעקבות הקריאה נשאל :

- על מה הודתה נעמי לכלותיה?
- איך כינתה נעמי את כלותיה, ומה מלמד הכינוי?
- אילו ביטויים נוספים בפסוקים מלמדים על הקשר בין החמות לכלותיה?
- אילו טיעונים העלתה נעמי כדי לשכנע את כלותיה לשוב לבית הוריהן בפנייתה הראשונה (ח-ט) ואילו העלתה בפנייתה השנייה (יא - יג)?
- מה נוכל ללמוד מן הפניות של נעמי לכלותיה על הקשר בינה לבין כלותיה ועל מה שחשוב לה?
- לפי דבריה של נעמי, איך היא מבינה את מה שקרה לה במואב? מה היא חושבת על מה שיקרה לה?

א. ראשית נתייחס לתוכן: מה למדנו על דמותה של נעמי (המידות שלה, הערכים ההמנחים אותה)?

ב. נחזור אל המיומנות ונמשיג: איך למדנו על דמותה של נעמי?

- מתוך הדיבור שלה - נסיונות השכנוע, העמדת עתידן של הכלות בראש סדר העדיפויות. המבט המפוכח אל העתיד הקשה הצפוי לה. האמונה וההבנה שמה שקרה למשפחתה במואב הוא "יד ה'".
- מתוך הכינויים בהם היא מכנה אל הכלות.
- מתוך הפעולות שלה - המחוות הגופניות.
- מתוך הבחירות שלה - נסיונות השכנוע. ההחלטה מתי להרפות (פסוק יח).

אפיון דמות- תרגול שני: דמותה של רות

נקרא שוב את הפסוקים, הפעם נתמקד בדמויותיהן של רות ושל ערפה. נשאל:

- באיזו מידה הטיעונים של נעמי משכנעים? מה יודעות רות וערפה על העתיד הצפוי להן בבית לחם?
- "וַתִּשְׁנֶה קוֹלָן וַתְּבַכְיָנָה עוֹד וַתִּשְׁקַע עַרְפָּה לַחֲמוֹתָהּ וְרוּת דָּבְקָה בָּהּ" (יד)
- הפסוקים מתארים את הקושי העצום של רות ושל ערפה להיפרד מנעמי, ואת הבחירה של ערפה לשוב למואב: האם בחירתה של ערפה היא מובנת ולגיטימית? האם היא לא-מוסרית?
- התנ"ך מספר על בחירתה של עורפה ולאחר מכן על בחירתה של רות, ומזמין אותנו להשוות ביניהן. מה מלמדת ההשוואה בין שתי הנשים על בחירתה של רות?
- לפי הפסוקים, מה גרם לנעמי לקבל את הבחירה של רות?
- נתייחס לפועל המיוחד: "וְרוּת דָּבְקָה בָּהּ". הפועל "לדבוק" מחזיר אותנו אל קשר הנישואין: "וַדָּבַק בְּאַשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד" (בראשית ב כד), אולם כאן הוא מופע במשמעות אחרת: מסירות מוחלטת (טוטאלית).

נקרא את תשובתה המרגשת של רות לנעמי (פסוקים טז-יז):

"וַתֹּאמֶר רות אל תפגע בי לעזבך לשוב מאחריך, כי אל אשר תלכי אלך ובאשר תליני אליו עמך עמי ואלהיך אלהי: באשר תמותי אמות וְשֵׁם אֶקְבֹּר כֹּה יַעֲשֶׂה ה' לי וְכֹה יִסִּיף כִּי תָמְנִית יִפְרִיד בֵּינִי וּבֵינֶךָ".

נסביר את המילים המודגשות: תפגע בי - תבקשי ממני, תתחנני אלי, תפצירי בי. כה יעשה ה' לי... לשון שבועה. נעיין בתשובה רות ונסביר מה מלמדים הדברים על עולמה: במישור האישי- האנושי: הנאמנות המוחלטת לחמות הזקנה, במישור האמוני והלאומי - החיבור העמוק לעם ישראל ולאלוקי ישראל.

הצעה להוראה:

ננחה את התלמידים לנסח בלשונם את ההצהרה של רות ונבסס את הלימוד המוצע להלן על ניסוח זה.

נאסוף:

נשאל מה למדנו מהפסוקים על דמותה של רות.

נמשיג את המיומנות: באילו כלים השתמשנו כדי ללמוד על דמותה של רות?

- הבחירה שלה (מתוך השוואה לבחירה של ערפה)
- הדברים שאמרה לנעמי
- ההתייחסות של נעמי אליה, ההחלטה להניח לה.

הצעה להוראה :

לפני קריאת הפסוקים, נציע לתלמידים לכתוב מה עשויות להיות הרגשות של נעמי ומה עשויות להיות הרגשות של רות לקראת ההגעה לבית לחם. לחילופין, ניתן להנחות את התלמידים לכתוב משפט בגוף ראשון : מה לדעתכם אמרו נעמי ורות זו לזו כשראו את בית לחם מרחוק...? נתייחס לכיוונים שהתלמידים יעלו (חששות של נעמי משיבה אחרי זמן ממושך ובמעמד שונה כל כך ושל רות מן הלא מוכר, תקווה שאולי התעוררה...).

נקרא את הפסוקים, נסביר את תגובת נשות העיר : "ותהום" (מלשון מהומה), ואת שאלתן : "הזאת נעמי?". כדי להבין את גודל התמיהה נעזר בדברי המדרש :

"ותהום כל העיר עליהן ותאמרנה הזאת נעמי? זו היא שמעשיה נאים ונעימים?

לשעבר היתה מהלכת באיסקפטיאות [=נעליים] שלה, ועכשיו היא מהלכת יחפה. ואת אמרת הזאת נעמי?

לשעבר היתה מכסה בבגדי מילתין [=משי] ועכשיו היא מכסה בסמרטוטין ואת אמרת הזאת נעמי?

לשעבר היו פניה מאדימות מכח מאכל ומשתה, ועכשיו פניה מוריקות [= גוון העור השתנה] מן רעבון" (רות רבה, ג, ו) נשאל :

- לפי המדרש, מהו השינוי העיקרי שהתמיה את בנות העיר?
- מה הוסיף המדרש על הפסוקים?
- לדעתכם, באיזה טון נכון לקרוא את שאלת נשות העיר (ואת ההרחבה במדרש) : תמיהה? כאב? הזדהות? שמחה לאיד?

אפיון דמות- תרגול שלישי : דמותה של נעמי

נשאל : מה נוכל ללמוד על נעמי מתוך תשובתה לנשות העיר?

- נעמי בוחרת להתייחס לדבריהן למרות הקושי שבכך.
- נעמי ביקשה מנשות העיר לקרוא לה בשם חדש - "מרה", והסבירה את שינוי השם. ניזכר בשינוי שם נוספים בתנ"ך - בדרך כלל שינוי השם מלמד על שינוי לטובה, על צמיחה והתקדמות, ואילו נעמי בחרה שם שמבטא את ייאושה.
- דבריה של נעמי מלמדים על המעמד שהיה לה ולמשפחתה בבית לחם².
- מן הפרק כולו נוכל ללמוד גם על האמונה העמוקה של נעמי : היא מזכירה את שם ה' בפרק א מספר רב של פעמים בהקשרים של אמונה בהשגחה פרטית - פסוקים ו, ח, ט, יג, יז, כ, כא - לצד הייאוש אמונתה של נעמי בה' איתנה. את האסונות שפקדו אותה היא מפרשת כעונש מאת הקב"ה³.

² רש"י וראב"ע מציינים בפירושיהם מעמד זה.

רש"י לפסוק א : וילך איש - עשיר גדול היה ופרנס הדור ויצא מארץ ישראל לחוצה לארץ מפני צרות העין שהיתה עינו צרה בעניים הבאים לדוחקו לכך נענש :

ראב"ע לפסוק יט : הזאת נעמי - כי אלימלך ואשתו היו מגדולי ישראל :

³ רש"י כא : ענה בי - העיד עלי שהרשעתי לפניו.

פרק א : כלים נוספים להעמקת ההיכרות עם הדמויות

הלמידה שלנו את פרק א התמקדה בהיכרות עם דמויותיהן של נעמי ושל רות. נשוב ונתבונן בפרק כמכלול, ונמצא בו שני כלים נוספים שמעמיקים את הבנתנו את הדמויות :

1. מדרשי שם

מדרש שם- הקניה

"מדרש-שם": הסבר למקורו או למשמעותו של שם פרטי של אדם או של מקום. לפעמים מדרש השם הוא גלוי, התנ"ך עצמו מסביר את שם הדמות (למשל: "הַנָּזֵד הָרָה וַיִּלְדֶּת בֶּן וְקָרְאתָ שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל, כִּי שָׁמַע ה' אֶל עֲנִיָּהּ" [בר' טז, יא]). נוכל למצוא גם מדרשי שם סמויים: התנ"ך לא מסביר את השם, אך משמעותו מובנת מתוך המסופר (למשל: "וַיִּרְחַל בָּאָהָה עִם הַצֹּאן אֲשֶׁר לְאֵבֵיהָ כִּי רָעָה הָיְתָה" [בר' כט, ט] 'ירחלי היא כבשה'). ננחה את התלמידים להעלות שמות של דמויות תנ"כיות שנוכל להסביר את שמן, ונחשוב מהו מדרש השם והאם הוא גלוי או סמוי.

תרגול: מדרשי השם בפרק א

נאסוף מהפסוקים את שמות הדמויות: אלימלך, נעמי, מחלון, כליון, ערפה, רות. נוכל להציע לתלמידים להסביר את השמות מתוך מה שלמדו על הדמויות בפרק א או מתוך ידע קודם.

הכתוב לא מסביר את השמות, אך מתוך מה שאנחנו יודעים עליהם ובעזרת מדרשי חז"ל נוכל לדרוש את שמותיהם.

- אלימלך - "היה אומר: אלי תבוא מלכות", (רות רבה ב ה), "אלימלך מגדולי הדור ומפרנסי הדור היה. וכיון שבאו שני רעבון אמר: עכשיו יהיו כל ישראל מסובין בקופתן על פתחי וזה בא בקופתו וזה בא בכפיפו. מה עשה? עמד וברח מפניהם" (ילקוט שמעוני)
 - מחלון וכליון - שם מרמז על סופם, מחלה וכליה. (לפי חז"ל נקראו יואש ושרף).
 - נעמי- "שהיו מעשיה נאים ונעימים" (רות רבה ב ה).
 - רות וערפה - "שם האחת ערפה, שהפכה עורף לחמותה, ושם השנית רות, שראתה בדברי חמותה" (רות רבה ב ט).
 - ניזכר גם בשינוי השם בפרק: "נעמי" ל"מרה".
 - נוכל לדרוש גם את שמות המקומות בפרק: בית לחם, שדי מואב, ולהתייחס למשמעותם ביחס לרעב.
- נשאל: מה עוד למדנו ממדרשי השמות על הדמויות בפרק?

2. מילה מנחה

מילה מנחה - הקניה

מילה, צירוף מילים או שורש לשוני ברצף פסוקים שחוזרים בפסוקים חזרה מרובה. החזרה על המילה המנחה היא בעלת משמעות ובדרך כלל מדגישה רעיון מרכזי, גלוי או סמוי. בסיפורים רבים המילה המנחה חוזרת בכפולות של 7, או שהיא חוזרת במספר אחר שיש לו משמעות בתנ"ך כגון 12.

שלבי הלמידה הם: זיהוי המילה המנחה, דיון על משמעותה ותרומתה להבנת הרעיון המרכזי בפסוקים. במסגרת לימוד מגילת רות ניעזר במילה המנחה ככלי נוסף לאפיון דמותה של רות.

תרגול: המילה מנחה בפרק א

המילה המנחה בפרק היא השורש שוי"ב.

נסמן את ההופעות שלה (כדאי לעשות זאת באמצעות עט מדגיש [מרקר]) - השורש שוי"ב מופיע פעמים רבות בפרק א - 12 פעמים. נמייין את הופעות השורש "שוב" לציון שיבה ליהודה, ולציון שיבה למואב. נקיים דיון על המשמעות העולה מן המילה המנחה.

כאן נוכל להציע משמעות אפשרית אחת: פירוש הפועל שו"ב הוא לחזור. השימוש בפועל שו"ב לציון המקומות השונים מואב ובית לחם מעלה את השאלה לאן שייכת כל אחת מן הדמויות. עורפה, שבה למואב ואילו רות בוחרת בחסד ובשיבה ליהודה, למרות שמעולם כנראה לא הייתה ביהודה. כך כותב הרב יונתן גרוסמן: " רבים עמדו על כך שיש לראות בחזרה המרובה על הפועל רמיזה למתח שמלווה את פרק א - לאן שבים? האם גם הכלות שבות לבית לחם ("כי איתך נשוב לעמך") או שעליהן לשוב למואב ("לכנה שובנה אישה לבית אמה")... תפקיד מילה מנחה זו קשור גם בהארת דמותה של רות והכרעתה יוצאת הדופן להצטרף לנעמי, "... (מגילת רות - גשרים וגבולות, עמ' 58-59).

פרשנות

את הלימוד שהצענו לעיל בססנו על הנאמר בכתובים.

בפירוש המלבי"ם לפרק א ניתן למצוא התייחסות רבה לאיפיון הדמויות המבוססת על דרך הקריאה שהוצעה להלן. ניתן להסתייע בלימוד הפירוש גם פירושים ומדרשים נוספים שכדאי להוסיף ללימוד, מבססים את הנלמד מן הפסוקים. לימוד הפירוש הוא רשות.

מלבי"ם רות פרק א

(ח) ותאמר נעמי. נעמי חשבה תחלה שמה שהולכים אתה בדרך של ארץ יהודה כוונתן רק ללוותה שלא תלך יחידי ... ואחרי זה ישובו משם לארץ מואב. על זה אמרה להם "לכנה" היינו שילכו לדרךן שהיא בארץ מואב כי אינה צריכה ללויה, ובאשר בלכתן להתישב בארץ מואב...עצתה שובנה אשה לבית אמה, שכמו שדבקתם בי כי הייתי לכן כאם טוב יותר שתשובו לאמכן האמתית, ... אמרה יעש ה' עמכם חסד רצונה לומר כבר עשיתם עמדי חסד די והותר בין עם המתים ובעודם חיים שהיו טובות לבעליהם ובין עמדי, ... וכבר עשיתם חסד די והותר עד שבדאי כן יעשה ה' עמכם חסד כי לא יקפח שכר הראוי לכם לפי חסדכם, על זה אמרה יעש ה' רצונה לומר זה יעשה בודאי מצד דרכו לשלם לאיש כמעשהו :

(ט) יתן, וחוף ממה שיעש עמכם חסד המגיע לכם יתן לכם מתנה .. ומצאן מנוחה אשה בית אישה... ברכה אותם שימצאו מנוחה אשה בית אישה שלא ידעו עוד שכול ואלמון [אלמנות] רק ישבו במנוחות שאננות וזה יהיה מתנת ה': ותשק להן, נשיקה של פרידה :

(י) ותאמרנה לה, אז גלו דעתן שאין הולכין אתה ללוותה עד ארץ יהודה ולשוב משם לארץ מואב, כי אתך נשוב לעמך כי דעתנו להשאר בין בני עמך, ועדיין לא אמרה לאלהיך דהיינו להתגייר רק לעמך רצונן לומר לגור בין בני עמך :
(יא) ותאמר נעמי. על זה אמרה נעמי להן עצתה שובנה בנותי למה תלכנה עמי, רצונה לומר הלא בני עמי לא יתחתנו עמכם... (יד) ותשק ערפה, נשיקה של פרישות [=פרידה] ..

(טו) הנה שבה יבמתך, רצונה לומר הלא אחר ששבה אל עמה שבה גם כן אל אלהיה ..כי לא היה דעתה לכנס בדת ישראל ומסתמא גם את כן דעתך ואם כן שובי אחרי יבמתך :

(טז) אל תפגעי בי... לעזבך לשוב מאחריך, רצונה לומר לא שאעזוב אותך כי [1] איני רוצה להפרד ממך, ו [2] אף לא לשוב מאחריך שאף אם אצטרך לעזבך לא אשוב מאחריך לארץ מואב כי בכל זה אלך לארץ יהודה ואתגייר שם ע"י אחרים ... כי אל אשר תלכי אלך ר"ל בל תחשוב כי תכלית הליכתי משונה [=שונה] מן תכלית הליכתך, שאת הולכת לשם לבעבור דתך שתוכל לשמור מצות התלויות בארץ והתורה והמצוה ואני הולך רק בעבור השגת איזה תועלת, כי תכלית הליכתי הוא עצמו התכלית שאת הולכת אליו, וכן אל תחשבי שאני מקוה איזו הצלחה זמנית שאנשא לאיש עשיר וכדומה כי ...כי מגמת הליכתי הוא מצד כי עמך עמי ואלהיך אלהי, שכבר תפשתי תורת אלהיך ומנהגי בני עמך ואני כאחת מבני עמך :

(יז) באשר... ובדבריה אלה גלתה כי כבר נכונים בלבה כל יסודי האמונה מציאת ה' ואחדותו כמ"ש אלהיך אלהי, תורת ישראל ומנהגייהם כמ"ש באשר תלכי אלך, ר"ל שאלך בדרך טובים ובדרכי התורה ואמרה עמך עמי..

(יח) ותרא, אחר שראתה שמתגיירת בלב שלם ... חדלה לדבר אליה כדין :

כב) ותשב נעמי, ר"ל כי בצאתה מבית לחם עזבה שדותיה ... ובמדרש אומר זו היא [=כלתה] השבה משדה מואב ר"ל שהיא האשה הראשונה שבאה משדי מואב להתגייר כי עד עתה לא דרשו עמוני ולא עמונית. והמה באו בית לחם בתחלת קציר שעורים. זה הצעה למה שיספר שהלכה לקחת מתנת עניים הגם שהיה לה חלק בחלקת השדה כי באו בעת קציר שאי אפשר אז לזרוע את השדה והיו עניים באותה שעה:

הקשר אישי

להלן נציע כיוונים לשיח העולה מן הלמידה. חלק זה אינו חובה.

1. ספויילר...

נשווה בין מצבה של נעמי בתחילת הפרק ובסופו:

נעמי, אישה חשובה, אשת משפחה ובעלת רכוש, מעידה בסיומו של הפרק על עצמה: "אֲנִי מְלֵאָה הִלְכָתִי וְרִיקָם הֵשִׁיבֵנִי ה'". נגדיר את סוגי החוסר שעליהם מספרת נעמי:

- החוסר הכלכלי, שיביא אותה להיזקק למתנות עניים;
- החוסר במשפחה - היותה אלמנה ואם שכולה;
- התלישות והזרות - "וַתְּהִי כָּל הָעִיר עֲלֵיהָ...".

נדפדף אל הפסוקים האחרונים במגילה (פרק ד, פסוקים יג-טז):

"וַיִּקַּח בְּעֵז אֶת רוּת וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיָּבֵא אֶלֶיהָ וַיִּתֶּן ה' לָהּ הַרְבֵּי וַתֵּלֶד בֶּן:

וַתֹּאמֶרְנָה הַנְּשִׂימִים אֶל נְעָמִי בְּרוּךְ ה' אֲשֶׁר לֹא הִשְׁבִּית לָךְ גֹּאֵל הַיּוֹם וַיִּקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל:

וְהָיָה לָךְ לְמִשִּׁיב נֶפֶשׁ וּלְכֹלֶל אֶת שְׁבֵתְךָ כִּי כָלֵתְךָ אֲשֶׁר אֶחָבְתְּךָ יִלְדֶתִי אֲשֶׁר הִיא טוֹבָה לָךְ מִשְׁבַּעַת בָּנִים:

וַתִּקַּח נְעָמִי אֶת הַיֶּלֶד וַתְּשִׁתְּהוּ בְּחִיקָה וַתְּהִי לוֹ לְאִמָּנֶת".

הפסוקים מלמדים על מילוי שלושת החוסרים: רות נישאה לבועז, מעשירי בית לחם. היא ילדה לו בן, ונשות העיר רואות בו

את ממשכה של משפחת נעמי. נשות העיר מלוות את נעמי ומברכות אותה, ובעצם מלמדות על השייכות המחודשת שלה.

נשאל: מה צריך לקרות כדי להתרומם מהייאוש העמוק, שמאפיין את חתימת פרק א, אל המלאות של פרק ד?

2. גיור

דבריה של רות לנעמי, המלמדים על אמונתה ועל השייכות שהיא חשה לעם ישראל, הפכו למקור ללמידה על גיור (בגמרא

נלמדו מרות גם דיני גיור).

נצפה [בסרטון מפגש עם שלושה גרים](#) - לכל אחד מהם מניעים שונים, קשיים ולקחים מתהליך הגיור.

קישור לסרטון

הקשר רחב

1. ישראל ומואב

לשיטת הרמב"ן (בפירושו לדברים כג, ד, האיסור לשאת עמוני ומואבי), היחס החמור לבני מואב נובע מהיותם בעלי חוב של

חסד לאברהם על שהציל את לוט אביהם מהשבי, וכן על כך שבזכותו נצלו לוט ובנותיו מחורבן סדום. מואב לא רק שלא גמלו

חסד לבני אברהם, אלא אף שכרו את בלק לקלל את ישראל. כדאי לקרוא את המאמר הקצר [ישראל ומואב](#), מאת הר' יהודה

אייזנברג.

2. ארמז: מידת החסד אינה אובדת לעולם - איתי הגיתי ורות

ארמז: בספרי התורה ובנביאים מופיעות פעמים רבות התייחסויות הקושרות באופן מפורש בין ספרים וסיפורים שונים. השימוש בלשון החוזרת מכוון ליצירת קשר בין הסיפורים.

תיאור המפגש של איתי הגיתי עם דוד בצאתו מירושלים, נכתב בלשון דומה לתיאור השיחה של רות עם נעמי בעוזבה את שדה מואב.

שמואל ב פרק טו, יט-כב:

וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל אֵתִי הַגִּיתִי לָמָּה תֵּלְדִי גַם אֶתָּה אֶתְּנֵנוּ שׁוּב וְשָׁב עִם הַמֶּלֶךְ כִּי נִכְרִי אֶתָּה וְגַם גִּלְתָּה אֶתָּה לְמִקְוֶמָּךְ: תִּמּוֹל בּוֹאָהְךָ וְהַיּוֹם אֲנִיעֶךָ עִמָּנוּ לְלֶכֶת וְאֲנִי הוֹלֵךְ עַל אֲשֶׁר אֲנִי הוֹלֵךְ שׁוּב וְהָשִׁיב אֶת אַחִיךָ עִמָּךְ חֶסֶד וְאַמֶּת: וַיַּעַן אֵתִי אֶת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר חַי ה' וְחַי אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ כִּי אִם בְּמִקְוֶם אֲשֶׁר יִהְיֶה שָׁם אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ אִם לְמָוֶת אִם לְחַיִּים כִּי שָׁם יִהְיֶה עַבְדְּךָ: וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל אֵתִי לֵךְ וְעֵבֵר וְעֵבֵר אֵתִי הַגִּיתִי וְכָל אֲנָשָׁיו וְכָל הַטָּף אֲשֶׁר אִתּוֹ:

מגילת רות פרק א:

ח: וַתֹּאמֶר נְעָמִי לְשִׁתִּי כְלִתִּיהָ לְכַנָּה שְׁבָנָה אִשָּׁה לְבֵית אִמּוֹה יַעֲשֶׂה ה' עִמָּכֶם חֶסֶד כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתֶם עִם הַמֵּתִים וְעִמָּדִי טו-יז: וַתֹּאמֶר הִנֵּה שָׁבָה יְבָמָתְךָ אֶל עַמּוֹה וְאֶל אֱלֹהֶיהָ שׁוּבִי אַחֲרַי יְבָמָתְךָ: וַתֹּאמֶר רות אל תתפגעי בי לעזבך לשוב מאחריך: כי אֶל אֲשֶׁר תֵּלְכִי אֵלַי וּבְאֲשֶׁר תֵּלְיִנִי אֵלָיו עִמָּךְ עָמִי וְאֵלֶיהֶן אֵלֶיהֶן: בְּאֲשֶׁר תִּמְוֹתִי אָמוֹת וְשָׁם אֶקְבְּרָךְ כֹּה יַעֲשֶׂה ה' לִי וְכֹה יִסִּיף כִּי הַמָּוֶת יִפְרִיד בֵּינִי וּבֵינְךָ:

במגילת רות משחררת נעמי את כלתה המואביה לשוב לביתה משום שאינה צריכה לשאת במציאות הקשה שה' הביא על נעמי. רות דבקה בנעמי ולא סרה ממנה "באשר תמוותי אמות" ובכך עושה חסד עם נעמי ועם ביתה.

בתיאור מרד אבשלום, בשעה הקשה בה דוד המלך, אשר נולד לביתה של רות ובוועז, בורח מירושלים, נפגש הוא עם איתי הגיתי, אשר כרות בזמנה, אינו חלק מישראל. דוד משחרר את איתי הגיתי מן הצורך להתלוות אל דוד בבורחו מירושלים בטענה 'כי נכרי אתה' ואין הוא צריך לשאת במציאות הקשה שה' הביא על דוד. איתי הגיתי דבק בדוד 'במקום אשר יהיה שם אדוני המלך אם למות אם לחיים כי שם יהיה עבדך' וגומל עמו חסד ונאמנות.

והנה ראינו כיצד חסד של אמת אשר גמלה רות אמה של מלכות, חוזר אל בנה בעת צרתו, ומושיטים לו חסד ונאמנות בשעת המשבר, כפי שנהגה רות עם נעמי. [\(אתר תנ"ך חמד, שמואל ב פרק טו\).](#)